

Пясковський В. В.,

кандидат юридичних наук,
доцент, заступник начальника
кафедри криміналістики та
судової медицини Національної
академії внутрішніх справ

СИСТЕМА ТИПОВИХ ВЕРСІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВИКРАДЕННЯ ЛЮДЕЙ

Розглянуто систему типових версій, яку може бути використано під час розслідування викрадення людей. У результаті узагальнення кримінальних проваджень (справ) про викрадення людей запропоновано систему типових версій з урахуванням типових слідчих ситуацій, що виникають під час розслідування викрадення людини. Доведено, що залежно від характеру версій слідчий визначає, які та в якій послідовності необхідно проводити слідчі (розшукові) дії.

Ключові слова: типова версія, типова слідча ситуація, кримінальне провадження, викрадення людини.

Рассмотрена система типичных версий, которая может быть использована при расследовании похищения людей. На основе результатов обобщения уголовных производств (дел) о похищении людей предложена система типичных версий с учетом типичных следственных ситуаций, возникающих при расследовании похищения человека. Доказано, что в зависимости от характера версий следователь определяет, какие и в какой последовательности необходимо проводить следственные (розыскные) действия.

Ключевые слова: типичная версия, типичная следственная ситуация, уголовное производство, похищение человека.

In the article the considered system of typical versions, which can be used for investigation of theft of people. The results of generalization of criminal realizations (businesses) about the theft of people allowed to offer the system of typical versions taking into account typical consequence situations which arise up at investigation of theft of man. Depending on character of versions an investigator determines, what and in what sequence it is necessary to conduct consequence (search) actions.

Keywords: typical version, typical investigation situation.

Одним з перспективних напрямів оптимізації і підвищення ефективності розслідування окремих видів злочинів є дослідження і подальша розробка проблеми типових версій. Практичне значення даного напрямку наукових досліджень підтверджується успішною розробкою типових версій щодо окремих видів злочинів на базі криміналістичної характеристики

[1–4] та їх використання в умовах дефіциту фактичних даних про сутність і зміст окремих обставин розслідуваного кримінального провадження. У зв'язку з цим справедливою точкою зору є думка О.Н. Колесниченка та Г.А. Матусовського, що використання систем типових версій вносить у розслідування елемент точності, допомагає слідчому проаналізувати відомі йому аналогічні ситуації і відібрати підходящі під конкретний випадок з наукових джерел. Ознайомлення зі схемою таких версій дозволяє охопити та перспективно намітити всі можливі основні напрями розслідування [5, с. 10].

Р.С. Белкін типову версію визначає як характерне для даної ситуації з погляду відповідної галузі наукового знання або узагальненої практики (оперативно-розшукової, судової, слідчої, експертної) передбачуване пояснення окремих фактів чи події в цілому. На його думку, типові версії мають дуже обмежене пізнавальне значення, оскільки вони, базуючись на мінімальних фактичних даних, можуть дати тільки саме загальне пояснення події, ще недостатнє для успішного завершення розслідування. Тому типова версія конкретизується у процесі доказування в міру накопичення слідчим необхідної інформації [6, с. 29–30].

М.О. Селіванов та Л.Г. Відонов вважають, що «типова версія є засноване на спостереженнях умовне міркування, що виражає вірогідний зв'язок між певними видами елементів криміналістичної характеристики злочинів» [7, с. 5–6]. Розвиваючи свою концепцію далі, М.О. Селіванов розглядає типові версії як результат узагальнення досвіду слідчої роботи, як деякі абстракції, умовні вірогідні міркування типу: «Якщо при розслідуванні виявляються такі-то ознаки злочину певного виду, то, вірогідно, злочин вчинено особою з такими-то даними, з таким-то мотивом» [8, с. 52].

Аналогічної думки дотримуються І.М. Лузгін, О.Н. Колесниченко, Г.А. Матусовський, І.Є. Биховський, В.О. Коновалова та ряд інших криміналістів. Зокрема, Г.А. Матусовський типову слідчу версію визначає як припущення, побудоване на основі аналізу однотипних ситуацій, спільності певних необхідних явищ та зв'язків. На його думку, типові версії являють собою результат наукового узагальнення практики, який відбиває особливості розслідування злочинів з урахуванням криміналістичної характеристики. Особливого значення такі версії набувають у випадках, коли доводиться оперувати в ситуаціях з недостатньо повною інформацією, характерних для початку розслідування [9, с. 40].

Дані про закономірні зв'язки між структурними елементами криміналістичної характеристики виступають

теоретичною базою типової версії для відповідного виду злочину і майже завжди мають припустимий характер, а тому й одержуваний висновок характеризується певним ступенем імовірності. Типова версія – це своєрідний «зародок» системи загальних (а іноді окремих) слідчих версій конкретного кримінального провадження. Вона, звичайно, має орієнтуюче значення і, базуючись на незначному обсязі інформації, допомагає у формуванні розумової моделі, яка пояснює з різним ступенем ймовірності злочинну подію або окремі її обставини.

У цьому зв'язку виправданим є застереження ряду вчених про творчу та критичну оцінку типових версій при розслідуванні конкретного злочину [10, с. 58]. Не можна ані заперечити їх пізнавальне значення взагалі, вважаючи, що вони суперечать творчому мисленню слідчих, ані в якому разі не перетворювати їх у якийсь еталон, абсолютизувати їх значення, зводити до них усе коло висунутих версій. Тому типові версії повинні створювати найкращі умови для прояву творчих здібностей слідчих, правильної оцінки вихідних даних, а потім побудови достатньо обґрунтованої конкретної версії.

В умовах нестачі корисної інформації в кримінальних провадженнях про викрадення людей слідчий використовує узагальнені дані криміналістичної характеристики розглядуваної групи злочинів як додаткову інформацію, що дозволяє висувати перспективні версії, в основному, про особистість можливих викрадачів, опираючись на наявні типові відомості, в основному ймовірного типу. Інформація, акумульована у видових криміналістичних характеристиках, складає дуже важливий компонент теоретичної бази версій і дозволяє суттєво оптимізувати процес висунення версій.

Зміст вихідної інформації на початку розслідування має значення для висунення версій та визначення напрямів розслідування. Залежно від змісту та повноти цієї інформації, а також від характеру версій, слідчий визначає, які та в якій послідовності проводити слідчі (розшукові) дії.

У розслідуванні викрадення людей поряд з особистим досвідом великої практичної та теоретичної значущості набувають системи типових версій. Враховуючи загальнотеоретичні положення криміналістики про систему слідчих версій, система типових версій у провадженнях про викрадення людей, на наш погляд, має містити два структурних рівні:

а) загальні версії як припущення щодо події злочину в цілому або окремих елементів складу злочину;

б) окремі версії, пов'язані з припущеннями щодо інших, більш окремих (детальних) обставин вчинення викрадення людини.

Такий підхід до побудови системи типових версій на думку О.М. Васильєва є «виправданим відповідно до дійсного змісту припущень...», що дозволяє «при конструюванні кола версій з розрахунком на їх вичерпний обсяг планомірно і цілеспрямовано охопити всі питання предмету доказування» [11, с. 61]. При цьому необхідно враховувати, що основою типових версій виступає типова ситуація як певний стан розслідування викрадення людей, яка характеризується певним співвідношенням відомого та невідомого в провадженні, що дозволяє висунути обґрунтоване припущення щодо невідомих обставин – особи злочинця, способу вчинення викрадення людини тощо.

Типовими загальними версіями у провадженнях про викрадення людей є наступні:

1. Факт вчинення викрадення людини незаперечний.
2. Має місце викрадення людини, пов'язане з вчиненням інших злочинів (ст. 115 «Умисне вбивство», ст. 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження», ст. 189 «Вимагання», ст. 257 «Бандитизм» КК України та ін.).
3. В даному випадку вчинено не викрадення людини, а інший злочин (ст. 146 «Незаконне позбавлення волі», ст. 147 «Захоплення заручників», ст. 189 «Вимагання» КК України та ін.).
4. Факт вчинення викрадення людини відсутній; має місце інсценування з метою одержання грошових коштів або матеріальних цінностей від рідних, знайомих, ділових партнерів нібито викраденої людини.
5. Факт вчинення викрадення людини відсутній; має місце зникнення людини за інших обставин (у тому числі некримінальних).

У криміналістичній науці існує поняття типових версій, що характерні для типових слідчих ситуацій, які виникають під час розслідування злочинів. Результати узагальнення кримінальних проваджень (справ) про викрадення людей дозволяють запропонувати наступну систему типових версій з урахуванням типових слідчих ситуацій і загальнотеоретичних висновків.

Стосовно типової слідчої ситуації, коли є в наявності ознаки викрадення людини і відомості про злочинців, висуваються типові загальні версії, що за своїм змістом дають одне з можливих пояснень суті і характеру вчиненої події в цілому та її елементів. Тому слідчий, вирішуючи питання про наявність ознак викрадення людини у першу чергу висуває

припущення про характер вчиненого діяння – версії кваліфікації, які є основою системи типових версій. Ігнорування вищевказаними типовими версіями часто призводить до помилок у кваліфікації вчиненого діяння. Отже, висування вищевказаних версій сприяє правильній оцінці та кваліфікації події, що відбулася.

Другим структурним рівнем системи типових версій в указаній типовій ситуації, як і взагалі при розслідуванні викрадення людини, є окремі версії, які висуваються насамперед за окремими сторонами злочину, передбаченого ст. 146 КК України.

При розслідуванні викрадень людей найбільшої уваги заслуговують окремі версії, які містять припущення: про мотиви викрадення людини; час і місце захоплення викраденого; способи його захоплення, переміщення й утримання; місце утримання потерпілого; місце перебування злочинців; риси та якості підозрюваних, кількісний склад злочинної групи, її технічну оснащеність і озброєність; тип злочинної групи; способи вимагання тощо.

Версії про мотиви викрадення людини підлягають висуванню тоді, коли відомості про них суперечливі або відсутні. У такому випадку можуть бути висунуті наступні версії: а) викрадення вчинене з корисливих спонукань; б) викрадення вчинене з помсти; в) викрадення вчинене на ґрунті ревності; г) злочин вчинений з інших мотивів (для обміну на інших осіб, використання як робочої сили тощо).

Типовими окремими версіями про час і місце викрадення є наступні: а) викрадення людини вчинене в денний час із квартири або місця роботи жертви посягання; б) викрадення вчинене в нічний час із квартири потерпілого або його знайомих; в) викрадення вчинене в денний час зі шляху руху потерпілого на роботу чи з роботи; г) викрадення вчинене в нічний час з місця відпочинку або розваг потерпілого; г) викрадення вчинене в денний або нічний час з іншого місця (дачі, спортивного клубу тощо).

До типових версій, що пояснюють спосіб захоплення викраденої особи, відносяться такі, як: а) викрадення вчинене шляхом застосування фізичного насильства; б) викрадення вчинене шляхом застосування психічного насильства; в) викрадення вчинене за допомогою обману; г) викрадення вчинене з використанням безпорадного стану потерпілої особи.

Для з'ясування способу переміщення викраденої людини висуваються наступні типові версії: а) переміщення викраденого здійснене автомобільним або залізничним транспортом;

б) переміщення здійснене повітряним або водним транспортом;
в) переміщення здійснене за допомогою громадського транспорту (автобуса, трамвая, тролейбуса, маршрутного таксі тощо);
г) переміщення здійснене за допомогою інших засобів пересування.

Завдання встановлення місця перебування викраденої людини забезпечується висуванням таких типових версій: а) потерпілий утримується в спеціально найнятому або пристосованому для цього ізольованому приміщенні (квартирі, дачі, готелі, санаторії тощо); б) викрадений знаходиться за місцем проживання одного зі злочинців; в) викрадений утримується на дачі, в гаражі, іншому нежилому приміщенні, яке належить злочинцям; г) викрадений знаходиться за місцем проживання знайомих одного зі злочинців; г) викрадений утримується в іншому місці (у будинку, що знаходиться на капітальному ремонті, підвалі або на горіщі житлового будинку, у лісі тощо).

Важливу інформацію для розробки операції зі звільнення викраденого і затримання підозрюваних може дати встановлення способу утримання викраденого у певному місці, для чого можна скористатися наступними типовими версіями: а) викрадена людина зв'язана; б) викрадений утримується за допомогою наручників; в) викрадений ізолюється в спеціально пристосованому приміщенні, яке виключає втечу (бункер, підвал, гараж); г) до викраденого застосовуються лікарські препарати або інші засоби психотропного впливу; г) потерпілий утримується за допомогою осіб, які виконують функції охоронців.

Важливий криміналістичний потенціал мають версії, що стосуються кількості підозрюваних і структури злочинної групи. Ці версії забезпечують слідчому можливість за участю співробітників оперативних служб розробляти альтернативні плани слідчих (розшукових) дій та інших заходів зі звільнення викраденого, затримання викрадачів і збору доказів їх вини.

В ситуації, коли злочинці відомі, але переховуються, конструювання окремих версій повинно бути зорієнтовано на максимальний збір даних, що характеризують злочинців, встановлення їх можливого місцезнаходження або появи у певному місці, а також на їх затримання. Тому для успішного розв'язання такої ситуації важливого значення набувають розшукові версії.

На думку Р.С. Белкіна, зміст розшукової версії містить припущення про спосіб дій тієї чи іншої особи по приховуванню об'єкта розшуку. Визначаючи напрямок розшуку, розшукова версія виступає важливим детермінуючим чинником поведінки суб'єкта розшуку [12, с. 217-219]. Маючи специфічний характер,

розшукова версія служить базою цілеспрямованої діяльності з виявлення знарядь та засобів вчинення злочину, встановлення механізму слідствотворення, затримання особи, яка переховується від слідства і суду тощо.

Особливості розшукових версій при розслідуванні злочинів, у тому числі й викрадення людей, на відміну від інших слідчих версій визначаються тим, що:

1) процес висунення та перевірки розшукових версій не обмежений термінами розслідування, а може продовжуватися й після заупинення досудового розслідування;

2) розшукові версії висуваються для з'ясування місця перебування підозрюваного, який зник, та інших розшукуваних об'єктів як на даний час, так і в майбутньому;

3) розшукові версії завжди є окремими, оскільки вони належать не до всієї події, а лише до окремих її елементів.

Зважаючи на ситуацію, що склалася, і практику розшуку викрадачів, які переховуються, при розслідуванні такої категорії кримінальних проваджень можуть бути висунуті наступні версії:

а) злочинці переховуються у своїх родичів, друзів, знайомих;

б) розшукувані особи залишилися на легальному становищі або перейшли на нелегальне;

в) злочинці виїхали за кордон тощо.

В типовій слідчій ситуації, коли є в наявності ознаки викрадення людини, викрадений звільнений, проте злочинці залишаються невідомими, поряд з версіями кваліфікації, характерними для вищевказаної типової ситуації, висуваються окремі версії, перевірка яких спрямована насамперед на визначення кола осіб, серед яких необхідно вести розшук злочинців.

У даній ситуації зусилля учасників розслідування мають бути спрямовані на невідкладне вирішення двох ключових проблем: а) збір інформації про злочинців та місце їх перебування; б) реалізацію зібраних відомостей з метою виявлення і кримінального переслідування злочинців. В цьому зв'язку значний інтерес являє встановлення ознак, що вказують на групову належність викрадачів. Це значить скласти уявлення про те, до якої групи (статевої, вікової, національної, фахової і т.д.) вони належать.

При конструюванні і висуненні версій про особу викрадачів насамперед слід враховувати спосіб вчинення викрадення людини, час, індивідуальні особливості особи потерпілого. Поряд з особистим досвідом необхідно використовувати дані, що містяться у криміналістичній характеристиці викрадення

людини, оскільки спосіб вчинення даного злочину часто вказує на особу злочинця.

Висунені версії про суб'єкта викрадення людини можуть бути двох видів:

1) версії персонального характеру, що, як правило, мають місце в аналізованій ситуації, коли вчинене викрадення людини і відомі особи, які його вчинили, тобто в даному випадку висуваються припущення про винність конкретних осіб;

2) версії загального характеру, засновані на даних, що містяться в матеріалах конкретного кримінального провадження, але не вказують на конкретних осіб. Вони характерні для типових ситуацій, коли вчинене викрадення людини, але особи, які його вчинили, невідомі або коли є відомості про особу, яка вчинила злочин, але остання зникла, тобто в цих випадках висуваються припущення про особу, якій притаманні певні властивості – професійні навички, фізична сила, зріст, розмір взуття, малюнок папілярних візерунків на руках тощо. На основі цих та інших даних конструюються та висуваються версії про коло осіб, до якого може входити винний. Потім в процесі перевірки версій висуваються припущення про конкретну особу, на якій і зосереджується перевірка. Тому особливого значення набувають типові слідчі версії про суб'єкта викрадення людини, коли вихідні дані про нього мінімальні або вкрай обмежені.

При висуненні і побудові слідчих версій про осіб, винних у вчиненні викрадення людини, необхідно враховувати, що вищеназваний перелік типових версій не є вичерпним і може бути значно розширений з урахуванням конкретних обставин провадження та сформованої при цьому слідчої ситуації. У таких випадках необхідно розглядати всі можливі і найвірогідніші припущення про осіб, причетних до вчинення даного злочину.

Типовими версіями про осіб, які вчинили викрадення людини, є наступні:

- а) злочин вчинено однією особою;
- б) злочин вчинено за попередньою змовою групою осіб;
- в) злочин вчинено організованою групою.

Щодо членів злочинної групи, можна запропонувати наступні типові версії:

- а) проживання в одному районі;
- б) спільне місце роботи або навчання;
- в) загальні інтереси або заняття;
- г) земляцтво (вихідці з одного населеного пункту, району тощо);

д) колишні злочинні зв'язки (раніше разом вчиняли злочини, відбували покарання в одному виправно-трудоному закладі тощо);

е) спільне проведення вільного часу (систематичне відвідування одних і тих же місць громадського відпочинку – ресторанів, нічних клубів, казино тощо);

є) родинні зв'язки (більшість членів групи складають близькі або далекі родичі).

Таким чином, система типових версій у провадженнях про викрадення людей являє собою певну структуру, яка складається з загального і окремого рівнів, що знаходяться у прямій залежності від слідчої ситуації як динамічної інформаційної системи, що відбиває співвідношення між установленими і ще не відомими обставинами кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аленин Ю. П. Расследование в проблемных ситуациях, возникающих по делам о хищении рыбопродуктов : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность» / Ю. П. Аленин. – К., 1984. – 23 с.

2. Видонов Л. Г. Криминалистические характеристики убийств и системы типовых версий о лицах, совершивших убийство без очевидцев: методические рекомендации систем типовых версий / Л. Г. Видонов. – М., 1978. – 121 с.

3. Гаенко В. И. Расследование хищений государственного или общественного имущества, совершённых путём мошенничества : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность» / В. И. Гаенко. – Харьков, 1983. – 17 с.

4. Яснев И. Ф. Закономерные связи между элементами криминалистической характеристики краж государственного и общественного имущества и их использование в методике расследования : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность» / И. Ф. Яснев. – Харьков, 1983. – 17 с.

5. Колесниченко А. Н. О системе версий и методике их построения / А. Н. Колесниченко, Г. А. Матусовский // Криминалистическая и судебная экспертиза. – К. : Вища шк., 1970. – № 7. – С. 7–13.

6. Белкин Р. С. Очерки криминалистической тактики : [учеб. пособие] / Р. С. Белкин. – Волгоград : ВСШ МВД РФ, 1993. – 200 с.

7. Селиванов Н. А. Типовые версии по делам об убийствах / Н. А. Селиванов, Л. Г. Видонов. – Горький, 1981. – 56 с.

8. Селиванов Н. А. Типовые версии, следственные ситуации и их значение для расследования / Н. А. Селиванов // Соц. законность. – 1985. – № 7. – С. 52–56.

9. Матусовский Г. А. Методика расследования хищений : [учеб. пособие] / Г. А. Матусовский. – К. : УМК ВО, 1988. – 88 с.

10. Белкин Р. Модное увлечение или новое слово в науке? Еще раз о криминалистической характеристике преступлений / Р. Белкин, И. Быховский, А. Дулов // Соц. законность. – 1987. – № 9. – С. 54–59.

11. Васильев А. Н. Следственная тактика / А. Н. Васильев. – М. : Юрид. лит., 1976. – 200 с.

12. Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3 т. / Р. С. Белкин. – М. : Юристъ, 1997. – Т. 2 : Частные криминалистические теории. – 464 с.